

BENEDYKT GÜNTZBERG

DAWID HUME

I TEORJA UMOWY SPOŁECZNEJ

Osobne odbicie z „Kwartalnika filozoficznego“

KRAKÓW

DRUKARNIA UNIWERSYTETU JAGIELL. POD ZARZĄDEM J. FILIPOWSKIEGO

1927.

SPIS TREŚCI.

Kilka uwag wstępnych. — Dawid Hume jako krytyk teorii umowy społecznej.

I. Dwoistość ujęcia społeczno-filozoficznych problemów przez Hume'a i dwulicowość teorii umowy społecznej. Motyw pożądaniowy (woluntarystyczny) i motyw rozumowy (racjonalistyczny) w umowie społecznej. Wzajemny stosunek tych motywów z punktu widzenia psychologicznego i historycznego.

Motyw rozumowy umowy społecznej w historycznym oświeceniu i na tle analizy wzajemnego stosunku związków logicznych i przyczynowych. Pozytywne znaczenie tego motywu dla pojmowania dziejowego procesu. Ocena teorii umowy społecznej z punktu widzenia wyników przeprowadzonej analizy. Rozumowy motyw umowy społecznej na tle abstrakcyjnego indywidualizmu epoki. Połączenie idei rozumowej inicjatywy jednostki z ideą historycznej konieczności u Hume'a.

Umowa społeczna w jej rozumowym obliczu w ramach światopoglądu Hume'a.

II. Załamanie się monistycznej linii myślenia Hume'a z chwilą przyjęcia rozumowego motywu teorii umowy społecznej. Przejście Hume'a na stanowisko dualizmu przy omówieniu zasad etyki; wpływ tego przejścia na jego ogólnofilozoficzne twierdzenia. Formalne właściwości etyki Hume'a i ich znaczenie. Analiza powstania bodźców moralności. Analogiczne ukształtowanie się bodźców społeczności jako połączenie naturalnych popędów z rozumowym motywem. Społeczno-dziejowa rzeczywistość, która wyrosła na gruncie tych bodźców, jako »trzecie« państwo, zrodzone z »mieszaniny« dwu przeciwnych elementów.

Nauka o społecznych cnotach. Charakterystyka »społecznych cnót« jako uosobienia sprawiedliwości.

Porównanie pojęcia sprawiedliwości u Hume'a z ideą sprawiedliwości u Platona. Stosunek Platona i Hume'a do rzeczywistości jako państwa zrodzonego z »mieszaniny« — i znaczenie tego stosunku dla ujęcia rozumowego motywu jako czynnika społeczno-dziejowego procesu.

III. Przejście od oderwanego pojęcia sprawiedliwości do psychologicznej kategorii »interesu« jako podstawy »społecznych cnót«. Analiza tej kategorii; jej rozumowy charakter i stosunek do rozumowego motywu umowy społecznej.

Główne zasady społecznej filozofii Hume'a w duchu teorii umowy społecznej. Pojęcie »wierności« (fidelity) jako zasada psychologiczna i pojęcie »umowy« jako zasada rozumowa. Zaczątki psychologicznego kierunku w nauce o społeczeństwie.

Nauka o władzy państwowej u Hume'a, łącząca historyczny punkt widzenia z zasadniczymi twierdzeniami teorii umowy społecznej. Perspektywa powrotu do pierwotnego monistycznego stanowiska na gruncie takiego połączenia. Realistyczne pojmowanie idei umowy społecznej przez Hume'a w związku z jego dążeniem do utrzymania monistycznego stanowiska.

IV. Uskutecznienie wzmiankowanego powrotu w myśleniu Hume'a drogą poszukiwania przejścia od związków zewnętrznych do związków wewnętrznych i istotnych. Tendencja w kierunku odnalezienia ciągłości między temi dwoma szeregami związków. Formalny charakter monistycznych poszukiwań Hume'a. Kant i Hume i ich stosunek do poruszonego problemu. Porównawcza charakterystyka sceptycyzmu i krytycyzmu w ramach zajmującego nas zagadnienia. Hume i metodologiczne zasady przyszłej nauki o społeczeństwie na płaszczyźnie formalno-monistycznego światopoglądu.

Powrót Hume'a do pierwotnego monistycznego stanowiska. Różnica, zachodząca w związku z tem między jego stosunkiem do teorii umowy społecznej a stosunkiem do niej Kanta. Teoria »interesów« jako wyraz tej różnicy.

Niedostateczność konstrukcyjnego pojęcia »interesu« z punktu widzenia realistycznego pojmowania idei stosunku rozumowego motywu do społeczno-dziejowego procesu.

V. Przeobrażenie pojęcia »interesu« w osobliwy psychiczny stan lub uczucie »interesu« jako psychiczna podstawa »społecznych cnót«. Rola, jaką odegrał przy tem historyczny punkt widzenia u Hume'a i jego zastosowanie przy poznaniu społeczno-dziejowych zjawisk.

Zmiana racjonalistycznego oblicza bodźca »interesu« i zbliżenie jego do bodźców emocjonalnych, szczególnie u następców Hume'a. Znaczenie tej zmiany dla umysłowości epoki, szukającej zbawienia od despotyzmu rozumu. Narodziny ideologii wczesnego liberalizmu i jej stosunek do ideologii poprzedniej epoki.

Niemożliwość wykorzenienia racjonalistycznego podłoża z teorii interesów. Charakterystyka liberalizmu z punktu widzenia idei utylitaryzmu (»teorii interesów«). Ideologia liberalizmu jako nowego systemu społecznej mechaniki na gruncie indywidualnej psychologii. Wczesny liberalizm jako spadkobierca tradycji teorii umowy społecznej. Logiczne braki jego podstaw, spowodowane tem dziedzictwem, w świetle zanalizowanej struktury społeczno-dziejowej rzeczywistości. Związek tych braków ze społeczno-filozoficznymi konstrukcjami Hume'a. Ich źródło: nieśmiertelny motyw teorii umowy społecznej.